

СБКЕ В ТАБЛИЦИ

СЪДЪРЖАНИЕ:

Кликнете върху някоя от долните иконки ► за да отидете в съответната таблица.

- **1.** Науки за езика
- **2.** Гласни звукове и букви в СБКЕ
- **3.** Съгласни звукове и букви в СБКЕ
- **4.** Звукови промени
- **5.** Стиллове в СБКЕ
- **6.** Съюзи
- **7.** Предлози
- **8.** Частици
- **9.** Части на изречението
- **10.** Видове изречения по състав
- **11.** Видове изречения според целта на общуване
- **12.** Вметнати думи и изрази
- **13.** Синтактични връзки в изречението
- **14.** Видове сложни изречения
- **15.** Видове сложни съчинени изречения
- **16а.** Видове прости изречения в сложното съставно
- **16б.** Видове прости изречения в сложното съставно
- **17.** Приложение
- **18.** Лични местоимения
- **19.** Притежателни местоимения
- **20.** Възвратни местоимения
- **21.** Показателни местоимения
- **22.** Въпросителни местоимения
- **23.** Относителни местоимения
- **24.** Отрицателни местоимения
- **25.** Неопределителни местоимения
- **26.** Обобщителни местоимения
- **27.** Глагол
- **28.** Време на глагола
- **29.** Причастия

1. НАУКИ ЗА ЕЗИКА

ФОНЕТИКА	☐ Звуков строеж на езика: <i>фонема-звук / буква; звукови промени; ударение; интонация</i>
МОРФОЛОГИЯ	☐ Морфемен състав на думата: <i>морфем (корен, представка, наставка, окончание, определителен член)</i> ☐ Класове думи <i>съществителни, прилагателни, глаголи и др.</i> ☐ Изменение на думите по форма <i>лице, число, род, време и др.</i> ☐ Образуване на думите
СИНТАКСИС	☐ Строеж на изречението: <i>Изречение (видове), части на изречението</i>
ЛЕКСИКОЛОГИЯ	☐ Лексикално значение на думата ☐ Видове думи според лексикалното значение и звуковия им състав <i>синоними, омоними и др.</i> ☐ Речников състав на езика
СТИЛИСТИКА	☐ Употреба на езиковите единици според целта и сферата на общуване ☐ Стилове: ☒ разговорен ☒ научен ☒ официално-делови ☒ публицистичен ☒ художествен

2. ЗВУКОВЕ И БУКВИ

ГЛАСНИ ЗВУКОВЕ И БУКВИ В СЪКЕ

ЗВУКОВЕ		БУКВИ	ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ЗВУК И БУКВА
[a], [ъ], [o], [y], [e], [и] - 6		а, ъ, о, у, е, и, ю, я - 8 А, Ъ, О, У, Е, И, Ю, Я	Я ---> [йа] - 1б.; 2зв. Я ---> [йъ] - 1б.; 2зв. Я ---> [’а] - 1б.; 1зв.
Според ширината на прохода в устната кухина	Широки гласни [a], [o], [e]		Ю ---> [йу] - 1б.; 2зв. Ю ---> [’у] - 1б.; 1зв.
	Тесни гласни [ъ], [y], [и]		
Според мястото на образуването в устната кухина	Предни гласни [e], [и]		[a] - а [брат] – брат – 4б.; 4зв. я [т’ало] - тяло – 4б.; 4зв.
	Средни гласни [a], [ъ]		[ъ] - ъ [път] - път – 3б.; 3зв. а [четъ] - чета – 4б.; 4зв. я [сед’ъ] - седа – 4б.; 4зв. я [йато] - ято – 3б.; 4зв.
	Задни гласни [e], [и]		[y] - у [тук] - тук – 3б.; 3зв. ю [л’убим] - любим – 5б.; 5зв.
Според участието на устните при образуването им	Устнени (лабиални) [o], [y]		ю [y] [т’улен] - тюлен – 5б.; 5зв. [йу] [съйус] - съюз – 4б.; 5зв. [йутийа] - ютия – 4б.; 6зв.
	Неустнени (нелабиални) [a], [ъ], [e], [и]		

3. ЗВУКОВЕ И БУКВИ

СЪГЛАСНИ ЗВУКОВЕ И БУКВИ В СБКЕ

ЗВУКОВЕ	[б] [в] [г] [д] [ж] [з] [й] [к] [л] [м] [н] [п] [р] [с] [т] [ф] [х] [ц] [ч] [ш] [дж]* [дз]*	22
БУКВИ	б, в, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, ь*	21
<p>* Буквата ь не означава звук, а мекост на съгласна пред о шофьор [шоф'ор], гьон [г'он]</p> <p>* Звукове [дж] и [дз] нямат свои букви, а се отбелязват с буквосъчетанията дж, дз, които при пренасяне не се разделят : бетонджия - бе-тонджия, бетон-джия</p>		
БЕЗЗВУЧНИ само шум	[п] [ф] [к] [т] [щ] [с] [ч] [ц] [х]	19
ЗВУЧНИ шум и глас (повече шум)	[б] [в] [г] [д] [ж] [з] [дж] [дз]	18
СОНОРНИ глас и шум (повече глас)	[р] [л] [м] [н] [й]	5
ТВЪРДИ	[б в г д з к л м н п р с т ф х ц дз ж ч ш дж]	21
МЕКИ	[б' в' г' д'з' к'л' м'н' п' р' с'т' ф'х'ц' дз' й]	18

В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ИМА 45 ОСНОВНИ ЗВУКА:

6 гласни звука и 39 съгласни звука, които се бележат с 30 букви

4. ЗВУКОВИ ПРОМЕНИ

РЕДУКЦИЯ (сближаване по изговор) на неударените гласни	картина [къртина], метър [мeтар], гора [гура], око [укó], зелено [зилену], изречение [изричение]
ПРОМЕНЛИВО Я Изключения: дело, зрелостник, просвета, местност, отдел и др.	смях, засмяха се, смехът, смешка, присмех, присмехулник
ПОДВИЖНО Ъ (ър, ъл / ръ, лъ) Изключения: бърз и бръз, стрък и стърк, щърк, повърхност, мъртъв....	върх, върха, върхче мълча, млъкна, млък, мълчание, недомлъвка
НЕПОСТОЯННО Ъ	добър, добра, добри, добрина мокър, мокри, Александър, Александра
ОБЕЗЗВУЧАВАНЕ НА ЗВУЧНИ СЪГЛАСНИ В КРАЯ НА ДУМАТА	лов [ло ф], хляб [хл'а п], праг [п р ак], съюз [сър у с]
УПОДОБЯВАНЕ (ИЗРАВНЯВАНЕ ПО ЗВУЧНОСТ) НА СЪГЛАСНИ а) обеззвучаване на звучни съгласни пред беззвучни	връзка [врърска] - връзвам наследство [наслетство] - наследя, бележка [белешка], - бележа
б) озвучаване на беззвучна съгласна пред звучна	сграда [зграда] - съградя, сборник [зборник] - събера, сватба [свадба] - сватове
УДВОЯВАНЕ НА СЪГЛАСНИ: нн (-нен) *но обикновен - обикновено	есенен - есен на , есен ни военен - воен на , воен ни племенен - племен на , племен ни , племен ница
тт	там - от т ам, пролет - пролет т а, хубост - хубост т а
зз	звездно - без з вездно, звучно - без з вучно
СТРУПВАНЕ НА СЪГЛАСНИ а) в края на думата	хра ст - хра сти , скор ост - скор ости , мост - мост а
б) в средата на думата	мест н ост - мя ст о, радост н и - радост и , възраст н и - възр аст и, чув ств о

5. СТИЛОВЕ В СБКЕ

СТИЛ	СФЕРА НА ОБЩУВАНЕ	ЦЕЛ НА ОБЩУВАНЕ И ХАРАКТЕР НА ИНФОРМАЦИЯТА
РАЗГОВОРЕН	Битова: в семейството, в приятелски кръг, между близки и познати, в трудовия колектив, на улицата и т.н.	Споделяне на мисли, чувства - за всичко, което интересува и вълнува човека във всекидневното общуване в неофициална обстановка.
НАУЧЕН	Научна: в училище, във висшите учебни заведения, в научните институти, на научни съвещания, дискусии и пр.	Да се съобщят и обяснят научни знания: за предмети, явления, събития - за особености, закономерности в природата и обществения живот - в официална обстановка.
ОФИЦИАЛНО-ДЕЛОВИ	Официално-делова: в канцеларски и законодателни документи (заявление, молба, квитанция, наредба, закон и пр.)	Съобщения, инструкции за решаване на делови въпроси, свързани със спазване на обществения, правовия и държавен ред, закони.
ПУБЛИЦИСТИЧЕН	Обществено-политическа: вестници, списания, радио, телевизия и пр.	Да се окаже въздействие чрез информация за всички области на обществения живот: политически, трудов, културен и пр. - официална обстановка.
ХУДОЖЕСТВЕН	Естетическа сфера: художествена литература, изобразително изкуство, музика.	За въздействие върху ума, чувствата и въображението.

6. СЪЮЗИ

ВИД	ПО СЪСТАВ
ПРОСТИ	<i>а, и, или, но, обаче, ни, нито; да, че, ако, като, сякаш ала, ама, ами, та, па, че (= и), пък (= и) и др.</i>
СЛОЖНИ	<i>без да, за да, и да, ако да, ако и да, преди да, че да, сякаш да, стига да, а пък, ако пък, но пък, или пък, нито пък, а като, тъй като, след като, също и, така също; само ако, само че, сякаш че, макар че, въпреки че, в случай че, така че, при положение че, при условие че, ето защо, и така, и тъй, така че,</i>
СЪЮЗНИ ДУМИ	Местоимения: въпросителни - кой (коя, -е, -и), кого, що, чий..., какъв... относителни - който..., чийто..., какъвто...
	Наречия: <i>къде (где), накъде, кога, как, защо, за какво, където (гдето), когато, както, защото, затова и др.</i>
	Частици: <i>ли, нали, дали и др.</i>
ПОВТОРИТЕЛНИ	<i>и□и, или□или, ли□или, ни□ни, нито□нито, ни□нито, дали□или, ту□ту, хем□хем, я□я, кое□кое, не□стига, че□но и и др.</i>
ВИД	ПО ЗНАЧЕНИЕ
СЪЧИНТЕЛНИ	Съединителни: <i>и, па, та, че = и, също, така също,</i>
	Съотносителни (разделителни): <i>или, или□или, нито□нито, и□и, и□както и, ли□или, дали□или, хем□хем, я□я и др.</i>
	Противоположни: <i>но, обаче, а, ала, ама, ами, пък, само че, стига само да, не само□но и, не стига че□но и и др.</i>
	Заклучителни: <i>ето защо, и така, и тъй, така че, тъй че, поради това, следователно, затова, тогава и др.</i>
ПОДЧИНТЕЛНИ	Определителни: <i>който, какъвто, чийто, (с което, заради което) и др.</i>
	Допълнителни: <i>че, да, кой (кого), какъв, що, чий, как, защо, колко, дали, даже</i>
	Обстоятелствени: <i>където, откъдето, когато, както, като, сякаш и др.</i>

7. ПРЕДЛОЗИ

ПРОСТИ	без, в (във), въз (разг. реч), до, за, зад, из, към, на, над, низ (разг. реч), по, под, пред, през, при, с (със), след, сред, у, чрез
СЛОЖНИ	вместо, всред, въпреки, заради, поради, между, край, покрай, около, освен, отсам, оттатък, според, свръх
ПРЕДЛОЖНИ ИЗРАЗИ (словосъчетания) характерни за научния, официално-деловия и публицистичния стил	<p>в изпълнение на, вследствие на, в противоположност на, в течение на, в присъствието на, благодарение на, въз основа на, за сметка на, по повод на, подобно на, по отношение на, с изключение на, предвид на, по силата на, с оглед на, с оглед към, в зависимост от, за разлика от, независимо от, във връзка с, в сравнение с, съгласно с, съобразно с, по случай.</p> <p>ЗАБЕЛЕЖКА: <i>Неправилно е да се изпускат заключителните прости предлози (подчертаните)!</i></p>

8. ЧАСТИЦИ

I. ЗА ОБРАЗУВАНЕ НА НОВИ ДУМИ И ГРАМАТИЧЕСКИ ФОРМИ

<p>1. Словообразователи - служат за образуване на сложни по строеж думи.</p>	<p>кой-годе, какъв-годе, еди-кой, еди-какъв (неопределителни местоимения) еди-къде, еди-кога, еди-колко (неопределителни наречия) току-що, едва-що, тъкмо-що (сложни наречия за време) кой не, какъв не (= всеки, всякакъв) (обобщителни местоимения) къде не, кога не, как не (обобщителни наречия) някой си, някакъв си... (сложни неопределителни местоимения пренебрежение) някъде си, някога си, няколко си (неопределителни наречия)</p>
<p>2. Формообразователи - служат за образуване на граматични форми.</p>	<p>по- и най- (за сравнителна и превъзходна степен на прилагателни и на наречия) по-добър, най-добър, но: по юнак, най се страхувам ще (за бъдеще време): ще работя няма (отрицателна форма за бъдеще време) няма да ходя да, нека, нека да, недей (за сложни форми на повел. наклонение) да пребъде, нека расте, недей говори се (за образуване на възвратни глаголни форми: мия се, обичаме се) ; (форми за страдателен залог: Заводът се строеше.); (на безлични глаголи: сватка се).</p>

II. ЧАСТИЦИ, ВНАСЯЩИ ДОПЪЛНИТЕЛНИ ОТТЕНЪЦИ В ЗНАЧЕНИЕТО НА ДУМИ И ИЗРЕЧЕНИЯ

<p>1. Показателни</p>	<p>ето, ей, хе, хей (Ето го.; Ей го.; Хе го.; Хей го.)</p>
<p>2. Въпросителни</p>	<p>ли, нали, нима, мигър, е, а (Ще пишеш, а?; Е? Казвай новини.)</p>
<p>3. Утвърдителни</p>	<p>да, а-а, я (Ще дойде, я /аха, ами, зер).</p>
<p>4. Отрицателни</p>	<p>не, съвсем не, ни, нито (ни стотинка, нито грам)</p>
<p>5. Подбудителни</p>	<p>хайде, нека, нека да (нека отиде, нека да седне)</p>
<p>6. За обръщение и подбуда</p>	<p>бе, бре, брей, бей, ма, мари, ей, хей, моме (Ела, бе!; Иване бре, ела!; Кажи, мари Иванице!)</p>
<p>7. Усилващи</p>	<p>а, ами, де, пък, ха, чак, даже и, дори и (А кажи!; Де кажи!; Ами кажи!; Ще кажеш, даже и хоро ще играеш!)</p>
<p>8. За израз на желание</p>	<p>дано, нека, нека да (Нека да е живо и здраво)</p>
<p>9. За колебание, несигурност</p>	<p>май, едва ли, надали, уж, божем, белким</p>
<p>10. Емоционално-изразителни: удивление, закана, гняв, възхищение</p>	<p>а, а-а, ами, ха, ми, си, ти, море, леле, брей (Ще ме лъжеш, а!; А-а, не си намерил стадо без овчар!; Брей, опък човек!; Брей, хитрец!; Такива ми ти работи!)</p>

9. ЧАСТИ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО

ЧАСТИ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО	ПОЯСНЯВАТ	ВЪПРОСИ, НА КОИТО ОТГОВАРЯТ	ПОДЧЕРТАВАНЕ	ПРИМЕРИ
ГЛАВНИ ЧАСТИ				
ПОДЛОГ		Кой? Кои?	_____	<u>Аз</u> съм строител. <u>Балканът</u> , <u>Странджа</u> и <u>Пирин</u> ще греят нам до гроб. <u>Млади</u> и <u>стари</u> искат мир.
СКАЗУЕМО	подлога	Какво прави? Какво направи? Какви са?	=====	Трудът <u>съзижда</u> . Добротата, трудолюбието и честността <u>са</u> ценни качества.
ВТОРОСТЕПЕННИ ЧАСТИ				
ДОПЪЛНЕНИЕ	сказуемото	Кого? Какво? На кого? С кого?	=====	<u>Трудът</u> краси човека.
ОБСТОЯТЕЛСТВО	сказуемото	Кога? Къде? Как? Защо? и др.	=====	<u>В България</u> човекът е свободен.
ОПРЕДЕЛЕНИЕ	подлог, допълнение, обстоятелство, определение	Какъв? Кой? Чий? Колко?	~~~~~	Свободният труд носи радост. ~~~~~ Само свободният труд носи истинска радост. ~~~~~

ЗАБЕЛЕЖКА: Подлогът, допълнението, обстоятелството, определението, съставното сказуемо, когато са изразени със словосъчетание, се подчертават изцяло, а след това словосъчетанието се разчленява на съставните части чрез отделно подчертаване.

10. ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО СЪСТАВ

ВИД	РАЗЛИЧНИ ПРИЗНАЦИ	ПРИМЕРИ
I. ПРОСТО	има едно сказуемо	I. Днешният ден подготвя утрешния успех.
1. Едносъставно	има само една главна част (или сказуемо, или подлог)	1. Завод. Трудим се дружно и весело.
2. Двусъставно	има две главни части	2. = 1 Днешният ден подготвя утрешния успех.
3. Кратко	има само главни части	3. Оранта започна.
4. Разширено	има и главни, и второстепенни части	4. Пролетната оран започна навреме
5. Пълно	има всички необходими части за отразяване на ситуацията, за която се говори (главни и второстепенни)	5. = 1; = 4; = 3 Днешният ден подготвя утрешния успех. Пролетната оран започна навреме. Оранта започна.
6. Непълно	изпуснати са части (главни или второстепенни), които лесно се подразбират от контекста или ситуацията.	6. - Къде отиваш? - На репетиция. - От колко? - От пет.
II. СЛОЖНО	състои се от две или повече прости изречения	II. Няма в живота празник за този, който не се труди в делник.

11. ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ СПОРЕД ЦЕЛТА НА ОБЩУВАНЕ

ВИД (ПРИЗНАК ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ)	ПРИМЕРИ	УПОТРЕБА
<p>1. СЪОБЩИТЕЛНО • дава информация за някакъв факт от действителността; • опoетизира се факт от действителността.</p>	<p><i>Беше дошло най-дълбокото време на нощта, когато виделото, което си беше отишло, и виделото, което щеше да дойде, бяха еднакво далече от човека.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • във всекидневното общуване (разг. реч); • с познавателна цел (в областта на науката); • за въздействие на въображението (худ. л-ра)
<p>2. ВЪПРОСИТЕЛНО • пита се за нещо неизвестно (търси се определена информация); • не се очаква отговор (реторичен въпрос), насочва се вниманието към проблема.</p>	<p><i>Кой говори? Колко е часът? Какво гласи „златното правило“ в механиката? Кой казва, че моята роднина е бедна на крепости, зали, разкошни дворци?</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • в непосредствено общуване като инициативна реплика ; • в науката - за формулиране на проблеми; • в художествената литература и публицистиката - за емоционално въздействие.
<p>ЗАБЕЛЕЖКА: Използват се специални въпросителни думи (местоимения, наречия, частици) и въпросителна интонация или само интонация.</p>		
<p>3. ПОДБУДИТЕЛНО подтиква слушателя (събеседника) да извърши (сам или съвместно) някакво действие: под формата на заповед (категорична и некатегорична), на молба, съвет и пр.</p>	<p><i>Клас, стани! Разкажи ни приказка. Дай ми вода, моля те. Не седи толкова дълго пред телевизора. Нека да починем малко.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • във всекидневното общуване, дейността въобще; • в науката, когато слушателят се привлича за съучастник в някакъв опит (изследване); • в художествената литература и публицистиката (призив, обещание, клетва)
<p>ЗАБЕЛЕЖКА: Използват се прости и сложни повелителни форми на глагола.</p>		
<p>4. ВЪЗКЛИЦАТЕЛНО с езикови средства се изразява някакво чувство - радост, възторг, болка, ужас, страх, ирония и пр.</p>	<p><i>Ох, боли ме зъб! Ах, как съм гладен! О-о-о, няма го майстора! Фу-у, какъв егоист! Какъв юнак! Какъв хубавец!</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • в ежедневно общуване; • в художествената литература за непосредствен израз на чувства.
<p>ЗАБЕЛЕЖКА: Използват се междуметия, въпрос, местоимения и наречия, но за израз на чувство.</p>		

12. ВМЕТНАТИ ДУМИ И ИЗРАЗИ

ЗНАЧЕНИЕ НА ВМЕТНАТИТЕ ЧАСТИ	ВМЕТНАТИ ДУМИ И ИЗРАЗИ
Увереност	разбира се, очевидно , безспорно, сигурно, наистина , действително, несъмнено, не ще и дума, разбира се, то се знае, няма съмнение, ясно е и др. <i>Нашите лекоатлетки са наистина великолепни.</i> <i>За човечеството борбата за мир е, несъмнено, задача над задачите.</i>
Предполагаеми съмнения	вероятно, по всяка вероятност , навярно , може-би , изглежда, например , струва ми се, види се, да предположим, да речем, да кажем, кажи-речи, като че ли и др.
Ред (последователност) на мисълта	първо, второ, трето..., най-напред, преди всичко, най-после; от една страна, от друга страна, между другото и др.
Лично или чуждо мнение	мисля, както казват, както чувствам, според обичая, според думите на..., по мое мнение , според мен , право да си кажа, така да се каже, признавам си, както е известно. <i>Това, мисля, е най-изгодно.</i>
Различни чувства	за щастие, за жалост, за проклятие, за мой късмет, за чудо... <i>За жалост, не можах да си купя тази книга.</i>
Заклучение	с една дума (с една реч), прочее, следователно , ще рече, значи=следователно , изобщо , на кратко , във всеки случай, по такъв начин , всъщност и др.
Уточняване	произход, време, авторство, външен вид и т. н.

ЗАБЕЛЕЖКА: *Подчертаните вметнати думи и изрази не се ограждат със запетая!*

13. СИНТАКТИЧНИ ВРЪЗКИ В ИЗРЕЧЕНИЕТО

СИНТАКТИЧНА ВРЪЗКА	СВЪРЗВА	НАЧИН НА СВЪРЗВАНЕ	ПРИМЕРИ
СЪЧИНИТЕЛНА	а) равностойни (равноправни) части на простото изречение (еднородни части);	<ul style="list-style-type: none"> безсъюзно (по смисъл) със съчинителни съюзи: и, или, а, ала, ама, но, ту-ту, ни-ни, нито-нито, я-я и др. 	<p>мъже, жени, деца; работници и селяни; автобус или влак; не с трамвай, а с тролей; или ти, или аз; и ти, и аз; ту в събота, ту в неделя;</p>
	б) синтактично равностойни (равноправни) прости изречения в сложното изречение (в сложното съчинено или смесено)	<ul style="list-style-type: none"> безсъюзно (по смисъл) със съчинителни съюзи: и, или, а, ала, ама, но, ту-ту, ни-ни, нито-нито, я-я и др. 	<p>Наблюдават, анализират, правят изводи. През деня работи, а вечер почивай. Уморени са, но са доволни. Хем са уморени, хем са доволни.</p>
ПОДЧИНИТЕЛНА	а) зависими една от други думи (неравностойни, неравноправни части на изречението)	<ul style="list-style-type: none"> съгласуване, чрез предлог; само по смисъл; 	<p>свободен труд; трудолюбието на народа; работя внимателно</p>
	б) синтактично неравностойни (неравноправни) прости изречения – едното е главно, а другото е подчинено.	с подчинителни съюзи или съюзни думи: че , да , за да , как , както , който , когато , защото и др.	<p>Всички трябва да работят, за да процъфтява родината. Знаем, че без труд нищо не се постига. Истинско удоволствие изпитва този, който разчита на собствения си труд.</p>

14. ВИДОВЕ СЛОЖНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

ВИД	ПРОСТИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ СЕ СВЪРЗВАТ:	ПРИМЕРИ
<p>СЛОЖНО СЪЧИНЕНО ИЗРЕЧЕНИЕ простите изречения (две или повече) са синтактично равноправни, относително самостоятелни по смисъл</p>	<p>а) безсъюзно (по смисъл) б) със съчинителни съюзи</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪соединителни: и; та; па ▪разделителни: или; дали-или; ту-ту; ли-или; хем-хем; нито-нито; я-я; ▪противоположни: а; но; ала; ама; пък; обаче 	<p><i>Душата ми гори, трепти, звъни.</i> (Матей Шопкин)</p> <p><i>Летяха снощи жерави над нас и учеха децата си на издръжливост.</i> (Дора Габе)</p> <p><i>Не си уж като тях, а си като тях.</i> (Ивайло Петров)</p>
<p>СЛОЖНО СЪСТАВНО С ПОДЧИНЕНО ИЗРЕЧЕНИЕ подчиненото изречение пояснява главното изречение</p>	<p>а) съюзни думи б) съюзи</p>	<p><i>Малкото мъже, които бяха останали, бяха мирни занаятчии...</i> (Йордан Йовков)</p>
<p>СЛОЖНО СМЕСЕНО ИЗРЕЧЕНИЕ едни от простите изречения са свързани съчинително, а други - подчинително.</p>	<p>със съчинителни и с подчинителни съюзи</p>	<p><i>Вървеше напред, без да се озърта настрана, като истински мъж, а истинския мъж аз не мога да мразя.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪без да - подчинителна връзка ▪а - съчинителна връзка <p>(Ивайло Петров)</p>

15. ВИДОВЕ СЛОЖНИ СЪЧИНЕНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

ВИД	РАЗЛИЧИТЕЛНИ ПРИЗНАЦИ	НАЧИН НА СВЪРЗВАНЕ	ПРИМЕРИ
СЪЕДИНИТЕЛНИ	Изразяват последователни или едновременни действия	<ul style="list-style-type: none"> безсъюзно (по смисъл) чрез съединителни съюзи: и (основен) та, па, че = и (разговорни) 	<p>Крайпътните дървета се събуват и газят боси в тъмната вода.</p> <p>Цяла нощ фъртуната вилня, събаря керемиди, навява преспи.</p> <p>Направи добро, па (че) го хвърли в морето.</p> <p>Плачи, та се къса.</p>
ПРОТИВОПОЛОЖНИ	Второто изречение се противопоставя по смисъл на първото.	с противоположни съюзи: а, но, обаче, ама, ала, само, само че = но, пък, ами (разг.)	<p>Щастието не се търси, а се прави.</p> <p>Братът може да не ти е приятел, но приятелят ти е винаги брат.</p> <p>Опитва обаче не успя.</p> <p>Цяло село знае, само той не знае.</p> <p>Кажи, само че бъди честен и искрен.</p> <p>Бисерът е малко зрънце, ала има голяма почит.</p>
РАЗДЕЛИТЕЛНИ (СЪОТНОСИТЕЛНИ)	Изразяват действия, които се изключват или редуващи се действия	<p>С разделителни съюзи: -или</p> <p>двойни съюзи: или-или, ли-или, дали-или, нито-нито, ту-ту, хем-хем, я-я, било-било</p>	<p>Народите трябва да се разоръжават или да загинат.</p> <p>Или мълчи, или действай.</p> <p>Птица ли се киска, или дете плаче?</p> <p>Смелостта не може нито да се отучи, нито да се научи.</p> <p>Я дойде, я не дойде.</p>
РАЗНОРОДНИ	Изразяват разнородни съчинителни отношения	<ul style="list-style-type: none"> безсъюзно - съюзно комбинирано съюзно 	<p><i>И</i> тя върви напред, не върви, а лети.</p> <p>Те ще победят и светлината ще се разпръсне, а тъмнината ще изчезне.</p>

16а. ВИДОВЕ ПРОСТИ ИЗРЕЧЕНИЯ В СЛОЖНОТО СЪСТАВНО

ВИД	РАЗЛИЧИТЕЛНИ ПРИЗНАЦИ	НАЧИН НА СВЪРЗВАНЕ	ПРИМЕРИ
ПОДЧИНЕНИ ОПРЕДЕЛИТЕЛНИ	<ul style="list-style-type: none"> Поясняват същ. имена или местоимения в главното изречение независимо от синтактичната им служба. Отговарят на въпросите кой (коя, кое, кои), чий (чия, чие, чии), какъв (каква, какво, какви), колко. Изпълняват службата на определения. 	<p>С относителните местоимения: който (която, което, които); чийто (чиято, чието); какъвто (каквато, каквото, каквито); що, дето, когато (разговорни, остарели)</p> <p><i>Отделят се от главното със запетая.</i></p>	<p>Вода, която тече, сама си намира пътя.</p> <p>Рамката, в която е поставен скъпоценният камък, повишава неговата стойност.</p> <p>Не прави днес това, за което ще съжаляваш утре.</p> <p>Който се учи, той ще сполучи.</p> <p>Малкото ѝ лице бе мило и хубаво под бялата забрадка, чиито краища бяха пуснати свободно.</p> <p>Всичко, що хвърчи, не се яде.</p> <p>Повикаха тия, дето са видели.</p>
ПОДЧИНЕНИ ДОПЪЛНИТЕЛНИ	<ul style="list-style-type: none"> Поясняват сказуемото в главното изречение и изпълняват службата на допълнение. Отговарят на въпросите какво, що. 	<p>Свързват се с главното чрез: съюзите че, да въпр. местоимения, местоименни наречия и частици: кой, кого, чий, какъв, къде, кога, как, защо, ли, дали</p>	<p>Той разбра, че на разстрел го карат.</p> <p>Решиха да преградят реката.</p> <p>Знае се кой му мъти водата.</p> <p>Никой не знае какво може да направи, преди да е опитал.</p> <p>Никой не знаеше колко време беше се минало.</p> <p>Знаете ли как се ловят маймуни?</p> <p>Не знаеха дали гостите вече са пристигнали.</p> <p>Не знаеха дошли ли са гостите.</p>

16б. ВИДОВЕ ПРОСТИ ИЗРЕЧЕНИЯ В СЛОЖНОТО СЪСТАВНО

ВИД	РАЗЛИЧИТЕЛНИ ПРИЗНАЦИ	НАЧИН НА СВЪРЗВАНЕ	ПРИМЕРИ
ПОДЧИНЕНИ ОБСТОЯТЕЛСТВЕНИ	<p>1. Поясняват сказуемото в главното изречение откъм време, начин, място, цел, причина, условие и др. и изпълняват службата на обстоятелства.</p> <p>2. Отговарят на въпросите кога, как, къде, защо, по каква причина, с каква цел, при какво условие и др.</p>	<p>Свързват се с главното чрез: относителните мест. наречия когато, както, където, защото, като, след като, като че ли, сякаш, тъй като, колкото, отколкото, доколкото</p> <p><i>Винаги се отделят със запетая.</i></p>	<p><i>Цената на нещата узнаваш, когато ги загубиш.</i></p> <p><i>Когато изгубиш нещо, тогава разбираш неговата цена.</i></p> <p><i>Работи, както са те учили.</i></p> <p><i>Където е народът, там е правдата.</i></p> <p><i>Правдата е там, където е народът.</i></p> <p><i>Не говорете дълго, защото животът е кратък.</i></p> <p><i>Работи, за да не изпаднеш в тъга.</i></p> <p><i>Научи се да цениш здравето, преди да заболееш.</i></p>
ПОДЧИНЕНИ ПОДЛОЖНИ	<p>1. Изпълняват службата на подлог на главното изречение.</p> <p>2. Отговарят на въпроса кой (коя, кое, кои, какво).</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ С подчинителни съюзни думи: който (която, което, които); как, защо ▪ С подчинителни съюзи: да ▪ Отделят се със запетая <i>пред относителните местоимения и относителни наречия.</i> ▪ Не се пише запетая <i>пред местоименните наречия как, защо и пред съюза да.</i> 	<p>Който е навсякъде, е никъде.</p> <p><i>Не му бе ясно как стана всичко това.</i></p> <p><i>Стана очевидно защо се сърдят.</i></p> <p><i>Скоро се разбра какво са замислили.</i></p> <p><i>За днешния човек е полезно да се поглежда от време на време в огледалото.</i></p> <p><i>На човек е свойствено да се стреми към новото.</i></p> <p><i>Във всички човешки дела е необходимо да има цел.</i></p>

17. ПРИЛОЖЕНИЕ

ВИД	ПРИМЕРИ	ПРАВОПИС И ПУНКТУАЦИЯ
Дават качествена характеристика на предмета или лицето.	поет гражданин , дом паметник , писател сатирик , фотограф художник , учител пенсионер	Пишат се отделно с малка буква.
Съдържат скрито сравнение.	бисер сълза, снага топола , планина човек, вълшебница пролет	Пишат се отделно с малка буква.
Прякори и прозвища	Петър Моканина , Иван Дългото , Боне Крайненеца	Пишат се отделно с главна буква.
Уточняват означения предмет, като ограничават обема на понятието.	министър-председател, съдия-изпълнител, вагон-ресторант, заместник-министър	Пишат се с чертица, когато образуват сложно съществително.
Означават професии, титли, длъжности.	майор Деянов, машинист Начев, инспектор Русев, академик Георгиев	Пишат се отделно с малка буква.
Означават роднински връзки.	дядо Петър, леля Станка, невеста Нена	Пишат се отделно с малка буква.
Означават географски понятия.	връх Вихрен, град Банско, село Драгалевци, река Янтра, столицата София	Пишат се отделно с малка буква, обикновено не се членуват.
Названия на организации, институти, заводи, вестници, улици, книги, филми и други.	завод " Найден Киров ", списание " Родна реч ", вестник " АБВ ", площад " Народно събрание ", улица " Гагарин ", разказът " Една българка "	Поставят се в кавички.

18. ЛИЧНИ МЕСТОИМЕННИЯ

ИМ. ПАДЕЖ	ВИНИТЕЛЕН ПАДЕЖ		ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ		
1л. АЗ 2л. ТИ 3л. ТОЙ (м. р.) ТЯ (ж. р.) ТО (ср. р.)	1л. МЕНЕ 2л. ТЕБЕ 3л. НЕГО (м. р.) НЕЯ (ж. р.) НЕГО (ср. р.)	МЕ ТЕ ГО Я ГО	1л. НА МЕНЕ 2л. НА ТЕБЕ 3л. НА НЕГО (м. р.) НА НЕЯ (ж. р.) НА НЕГО (ср. р.)	МИ ТИ МУ Й МУ	 (НЕМУ) (НЕЙ) (НЕМУ)
1л. НИЕ 2л. ВИЕ 3л. ТЕ	1л. НАС 2л. ВАС 3л. ТЯХ	НИ ВИ ГИ	1л. НА НАС 2л. НА ВАС 3л. НА ТЯХ	ВИ НИ ИМ	(НАМ) (ВАМ) (ТЯМ)
СИНТАКТИЧНА СЛУЖБА					
ПОДЛОГ	ПРЯКО ДОПЪЛНЕНИЕ УДВОЕНО ДОПЪЛНЕНИЕ: <i>Мене ме, мама, змей люби.</i>		НЕПРЯКО ДОПЪЛНЕНИЕ		
<p>ЗАБЕЛЕЖКА: Пълните и кратките форми на личното местоимение се употребяват поотделно. Когато пълната и кратката форма са употребени заедно те образуват специфична за балканските езици форма, наричана удвоено допълнение.</p>					

19. ПРИТЕЖАТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

ПРИТЕЖАТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ				
М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.	КРАТКИ ФОРМИ
1л. МОЙ 2л. ТВОЙ 3л. НЕГОВ НЕИН	1л. МОЯ 2л. ТВОЯ 3л. НЕГОВА НЕЙНА	1л. МОЕ 2л. ТВОЕ 3л. НЕГОВО НЕЙНО	1л. МОИ 2л. ТВОИ 3л. НЕГОВИ НЕЙНИ	1л. МИ 2л. ТИ 3л. МУ Й
1л. НАШ 2л. ВАШ 3л. ТЕХЕН	1л. НАША 2л. ВАША 3л. ТЯХНА	1л. НАШЕ 2л. ВАШЕ 3л. ТЯХНО	1л. НАШИ 2л. ВАШИ 3л. ТЕХНИ	1л. НИ 2л. ВИ 3л. ИМ
СИНТАКТИЧНА СЛУЖБА				
СЪГЛАСУВАНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ членуват се като прилагателни имена				НЕСЪГЛАСУВАНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
<p><i>Притежателните местоимения изразяват отношение на принадлежност. Формите на притежателните местоимения зависят от рода и числото както на притежавания предмет, така и на притежателя, когато той е в 3л. ед.ч.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>братът на Иван - неговият брат</i> ▪ <i>сестрата на Иван - неговата сестра</i> ▪ <i>братът на Иванка - нейният брат</i> ▪ <i>сестрата на Иванка - нейната сестра</i> 				

20. ВЪЗВРАТНИ МЕСТОИМЕННИЯ

ВЪЗВРАТНИ МЕСТОИМЕННИЯ			
ВЪЗВРАТНО ЛИЧНО		ВЪЗВРАТНО ПРИТЕЖАТЕЛНО	
ИМ. П.	_____	кр.ф.	
ВИН. П.	СЕБЕ СИ (пряко доп.)	СЕ	
ДАТ. П.	(НА) СЕБЕ СИ (непряко доп.)	СИ	
	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> За образуване на възвратни форми на глаголи: <i>Мие се, пее си</i> </div>		
	се – възвратноместоименна частица В.п., кратка форма		
		М.Р. СВОЙ Ж.Р. СВОЯ СР.Р. СВОЕ МН.Ч. СВОИ	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> СИ Кратка форма </div> <p>пълните форми се членуват: <i>СВОЙ - СВОЯТ, СВОЯ</i> <i>СВОЯ - СВОЯТА</i> <i>СВОЕ - СВОЕТО</i></p>

21. ПОКАЗАТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

ПОКАЗАТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ				
ВИД	М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.
За посочване на близки лица и предмети	ТОЗИ ТОЗ ТОЯ	ТАЗИ ТАЗ ТАЯ	ТОВА ТУЙ	ТЕЗИ ТЕЗ ТИЯ
За отдалечени лица и предмети	ОНЗИ ОНЯ	ОНАЗИ ОНАЗ ОНАЯ	ОНОВА ОНУЙ	ОНЕЗИ ОНЕЗ ОНИЯ
За признаци	ТАКЪВ ИНАКЪВ ОНАКЪВ	ТАКАВА ИНАКВА ОНАКАВА	ТАКОВА ИНАКВО ОНАКОВА	ТАКИВА ИНАКВИ ОНАКИВА
За количество	ТОЛКОВА ТОЛКОЗ			

22. ВЪПРОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

ВЪПРОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ				
ВИД	М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.
Лица, предмети	КОЙ *	КОЯ	КОЕ	КОИ (какво,що)
Признаци	КАКЪВ	КАКВА	КАКВО	КАКВИ
Притежание	ЧИЙ	ЧИЯ	ЧИЕ	ЧИИ
Количество	КОЛЦИНА			КОЛКО**

* ако след „кой“ няма същ.име, „кой“ се употребява в падеж: кой, кого, на кого, кому.

** след „колко“ се употребява бройна форма

23. ОТНОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

ОТНОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ				
ВИД	М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.
Лица, предмети	КОЙТО *	КОЯТО	КОЕТО	КОИТО
Признаци	КАКЪВТО	КАКВАТО	КАКВОТО	КАКВИТО
Притежание	ЧИЙТО	ЧИЯТО	ЧИЕТО	ЧИИТО
Количество	КОЛКОТО			

* който има следните падежни форми: **И.п.** – който; **В.п.** – когото; **Д.п.** – комуто.

24. ОТРИЦАТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

ОТРИЦАТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ				
ВИД	М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.
Лица, предмети	НИКОЙ *	НИКОЯ	НИКОЕ	НИКОИ / НИЩО
Признаци	НИКАКЪВ	НИКАКВА	НИКАКВО	НИКАКВИ
Притежание	НИЧИЙ	НИЧИЯ	НИЧИЕ	НИЧИИ
Количество	НИКОЛКО			

* „никой“ има следните падежни форми: **И.п.** – никой; **В.п.** – никого; **Д.п.** – никому;
двойно отрицание: Никой не знае.

25. НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ				
ВИД	М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.
Лица, предмети	НЯКОЙ	НЯКОЯ	НЯКОЕ	НЯКОИ
Признаци	НЯКАКЪВ	НЯКАКВА	НЯКАКВО	НЯКАКВИ
Притежание	НЕЧИЙ	НЕЧИЯ	НЕЧИЕ	НЕЧИИ
Количество	НЯКОЛКО / НЕКОЛЦИНА (за лица)			

*Като се постави пред въпросителното местоимение словообразователната частица „еди-“, получават се неопределителните местоимения **еди-кой, еди-коя, еди-какъв, еди-каква, еди-колко, еди-що.***

*Така е и с частицата „-годе“: **кой-годе, какъв-годе, що-годе, колко-годе.***

*Получават се неопределителни местоимения и с прибавяне на „да е“ : **кой да е, какъв да е.***

26. ОБОБЩИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ

ОБОБЩИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ				
ВИД	М.Р.	Ж.Р.	СР.Р.	МН.Ч.
Лица, предмети	ВСЯКОЙ ВСЕКИ	ВСЯКОЯ ВСЯКА	ВСЯКОЕ ВСЯКО	ВСЯКОИ ВСИЧКИ ВСИЧКО
Признаци	ВСЯКАКЪВ	ВСЯКАКВА	ВСЯКАКВО	ВСЯКАКВИ
Количество	ВСИЧКИЯТ	ВСИЧКАТА	ВСИЧКОТО	ВСИЧКИТЕ ВСИЧКИ

27. ГЛАГОЛ

ОСНОВНА ФОРМА НА ГЛАГОЛА	1 ЛИЦЕ; ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО; СЕГАШНО ВРЕМЕ	
СПРЕЖЕНИЕ НА ГЛАГОЛА	<ul style="list-style-type: none"> ▪ I спр. -Е ▪ II спр. - И ▪ III спр. -А; -Я 	<i>Определя се от основната гласна в 3 лице, ед.ч.</i>
ВИД НА ГЛАГОЛА	<ul style="list-style-type: none"> ▪ СВЪРШЕН ВИД ▪ НЕСВЪРШЕН ВИД 	<p>ГЛАГОЛИТЕ ОТ СВЪРШЕН ВИД показват действието в неговата цялост и вътрешна завършеност (<i>прочета, напиша, изработя</i>).</p> <p>ГЛАГОЛИТЕ ОТ НЕСВЪРШЕН ВИД показват действието в развитие, без вътрешна завършеност (<i>чета, пиша, работя</i>).</p>
ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА	<i>Тази граматична категория изразява отношението, в което говорещото лице възприема и представя действието спрямо момента на говоренето или спрямо друг допълнителен ориентационен момент, който предхожда или следва момента на говоренето.</i>	
НАКЛОНЕНИЕ НА ГЛАГОЛА	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ИЗЯВИТЕЛНО - действието се представя като нещо реално ▪ ПОВЕЛИТЕЛНО - действието се заповядва, измолва ▪ УСЛОВНО - действието зависи от дадено условие ▪ ПРЕИЗКАЗНО - говорещото лице не е било свидетел на действието, а съобщава за него по думите на друго лице. 	
ЗАЛОГ НА ГЛАГОЛА	<p><i>ЗАЛОГЪТ ПОКАЗВА какво е отношението на подлога към действието в изречението.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ДЕЯТЕЛЕН ЗАЛОГ - действието се върши от глаголното лице (подлога). Всички глаголи в българския език имат форми за деятелен залог. ▪ СТРАДАТЕЛЕН ЗАЛОГ - действието не се върши от глаголното лице (от подлога), а то понася действието. Не всички глаголи в българския език имат форми за страдателен залог. 	

28. ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА

ВРЕМЕ	ПРИМЕР	ОБРАЗУВАНЕ
СЕГАШНО PRASENS	<i>пиша</i>	I спр.-Е II спр.- И в 3 лице,Ед.ч. III спр.-А; -Я
МИНАЛО СВЪРШЕНО AORIST	<i>писах</i>	-х 1. - хме --- 2. - хте --- 3. - ха
БЪДЕЩЕ FUTURUM	<i>ще пиша няма да пиша има да пиша не ще пиша</i>	ще + сегашно време на глагола
МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО IMPERFEKT	<i>пишех</i>	- х 1.-хме - ше 2.-хте - ше 3.-ха от „съм“ --> бях,бъдех
МИНАЛО НЕОПРЕДЕЛЕНО PERFEKT	<i>писал съм (бил съм)</i>	минало свършено деятелно причастие + съм от „съм“ --> бил, била... + съм
МИНАЛО ПРЕДВАРИТЕЛНО PLUSQUAM-PERFEKT	<i>бях писал (беше писал)</i>	минало свършено деятелно причастие + минало несвършено време на „съм“
БЪДЕЩЕ В МИНАЛОТО FUTURUM PRETERITI	<i>щях да пиша нямаше да пиша</i>	мин.несвършено време на „ща“ + сегашно време на глагола
БЪДЕЩЕПРЕДВАРИТЕЛНО FUTURUM EXAKTUM	<i>ще бъда писал ще съм писал няма да съм писал</i>	бъдеще време от„съм“ + минало свършено деятелно причастие
БЪДЕЩЕ ПРЕДВАРИТЕЛНО В МИНАЛОТО FUTURUM EXAKTUM PRETERITI	<i>щях да съм писал нямаше да съм писал (щях да бъда писал)</i>	бъдеще време в миналото на „ща“ = <u>щях</u> + да съм (да бъда) + минало свършено деятелно причастие

ЗАБЕЛЕЖКА: Последните две глаголни времена не са включени в курса на обучение!

29. ПРИЧАСТИЯ

СЕГАШНО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ	МИНАЛО СВЪРШЕНО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ	МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ	МИНАЛО СТРАДАТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ
<p>Неговите форми се образуват от основата на минало несвършено време на глаголи от несвършен вид и наставка „-щ“</p> <p>•чета - четя-х - четящ</p> <p>•играя - играе-х - играещ</p> <p>•търпя - търпя-х - търпящ</p> <p>•ходя - ходе-х - ходещ</p> <p>•лежа - лежа-х и леже-х - лежащ и лежещ</p> <p>•стоя - стоя-х и стое-х - стоящ и стоещ</p> <p>•казвам - казва-х - казващ</p> <p>•определям - определя-х - определящ</p>	<p>Формите на минало свършено деятелно причастие се образуват от миналата свършена основа на съответния глагол с характерната наставка „-л“:</p> <p>•чето-х - че-л</p> <p>•писа-х - писа-л</p> <p>•живя-х - живя-л</p> <p>•пи-х - пи-л</p> <p>•ходи-х - ходи-л</p> <p>•търпя-х - търпя-л</p> <p>•лежа-х - лежа-л</p> <p>•греша-х - греша-л</p> <p>•гледа-х - гледа-л</p> <p>•рисува-х - рисува-л</p> <p>•стреля-х - стреля-л</p> <p>•разделя-х - разделя-л</p>	<p>Формите на минало несвършено деятелно причастие се образуват от имперфектната основа с характерната наставка „-л“:</p> <p>•четя-х - четя-л</p> <p>•пише-х - пише-л</p> <p>•живее-х - живее-л</p> <p>•пие-х - пие-л</p> <p>•ходе-х - ходе-л</p> <p>•търпя-х - търпя-л</p> <p>•лежа-х и леже-х - лежа-л и леже-л</p> <p>•стоя-х и стое-х - стоя-л и стое-л</p> <p>•гледа-х - гледа-л</p> <p>•рисува-х - рисува-л</p> <p>•стреля-х - стреля-л</p> <p>•разделя-х - разделя-л</p>	<p>Формите на миналото страдателно причастие се образуват от миналата (аористната) основа на съответния преходен глагол с наставка „-н“ или „-т“:</p> <p>•пренесо-х - пренесе-н</p> <p>•чето-х - чете-н</p> <p>•каза-х - каза-н</p> <p>•писа-х - писа-н</p> <p>•развях - развя-н, развя-т</p> <p>•ши-х - ши-т</p> <p>•изми-х - изми-т</p> <p>•изтръгна-х - изтръгна-т</p> <p>•открехна-х - открехна-т</p> <p>•изтърпя-х - изтърпя-н</p> <p>•премълча-х - премълча-н</p> <p>•купува-х - купува-н</p> <p>•разказва-х - разказва-н</p>
<p>ДЕЕПРИЧАСТИЕ</p>	<p>Образуват се като към сегашната основа на глагола се прибавя наставката „-йки“:</p> <p>чете-йки, играе-йки, пише-йки, бие-йки търпе-йки, ходя-йки, леже-йки, стое-йки гледа-йки, казва-йки, рисува-йки</p>		